

Ruchy polityczne na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i na początku XX w.

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra edukacyjna](#)
- [Audiobook + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

-
- Źródło: *Program Komitetu Robotniczego Partii Socjalno-Rewolucyjnej „Proletariat”, [w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla*

nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001, s. 404–407.

- Źródło: *Róża Luksemburg o celach SDKPiL*, [w:] *Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001, s. 428–429.
- Źródło: *Roman Dmowski o programie narodowców*, [w:] *Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001, s. 431–432.
- Źródło: *Program Polskiego Stronnictwa Ludowego z 27 II 1903 r.*, [w:] *Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001, s. 433–435.
- Cytat za: Robert Śniegocki, *Historia. Od kongresu wiedeńskiego do I wojny światowej*, cz. 2, Warszawa 2004, s. 214.

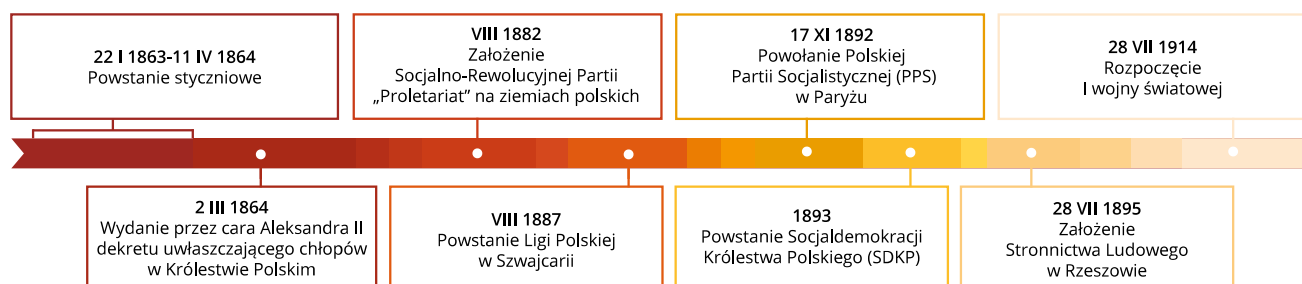
Ruchy polityczne na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i na początku XX w.

Delegaci PPS na kongres II Międzynarodówki, Londyn, rok 1896. Siedzą (od lewej): Ignacy Mościcki, Bolesław Jędrzejowski, Józef Piłsudski, Aleksander Dębski; stoją: Bolesław Miklaszewski, Witold Jodko-Narkiewicz.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Do najważniejszych wydarzeń schyłku XIX w., o dużym znaczeniu dla przyszłości Polski, należy uformowanie się w tym czasie głównych ruchów ideowych i politycznych. Pojęcia lewicy politycznej, centrum i prawicy wzięły swój początek w Europie od rozmieszczenia stronnictw w parlamentach, szczególnie w parlamencie francuskim. Z czasem określenia te przeniesiono też na stronnictwa niemające swojej reprezentacji parlamentarnej.

Ruch narodowy oraz socjalistyczny – dwa przeciwstawne bieguny polskiej sceny politycznej – zdefiniowały kształt sporu ideowego dotyczącego rozwoju polskiego społeczeństwa, lecz również stosunku do kwestii niepodległościowych. Partią środka był ruch ludowy, który starał się wyegzekwować prawa dla chłopów, ale nie chciał przy tym sięgać po rewolucję.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Wymienisz partie, które powstały na ziemiach polskich pod koniec XIX wieku.
- Opisziesz początki polskiego ruchu socjalistycznego i podasz źródło podziału wśród socjalistów.
- Przeanalizujesz główne ruchy polityczne na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i na początku XX w.: ruch narodowy, robotniczy i ludowy.
- Scharakteryzujesz najważniejszych liderów politycznych ruchu robotniczego, ludowego i narodowego na ziemiach polskich pod zaborami.
- Omówisz przyczyny podziału w ruchu ludowym w związku ze sposobem przeprowadzenia parcelacji wielkich majątków ziemskich i formy przekazania ziemi chłopom.

Przeczytaj

Ruch robotniczy

W Królestwie Polskim najwcześniej powstały partie lewicowe. Pierwszy polski program socjalistyczny w treści, choć bez użycia tej nazwy, sformułowano w manifestie [Gromad Ludu Polskiego](#) w 1835 roku. Gromady utworzyło w Anglii kilkuset byłych żołnierzy powstania listopadowego przebywających na emigracji. W środowisku tym to szlachtę obarczano winą za klęskę jednego z największych polskich zrywów niepodległościowych. Uważano, że zlikwidowanie przywilejów stanowych, pańszczyzny oraz nadanie ziemi chłopom zasililiby szeregi powstańców tysiącami ochotników, którzy – broniąc ojczyzny – walczyliby jednocześnie w swojej sprawie. Dlatego przyszłe powstanie wyobrażano sobie jako rewolucję ludową, w wyniku której zniesiona zostanie własność prywatna (bo rywalizacja o nią niszczy więzi społeczne), wszelkie przywileje będą zabronione, a społeczeństwo będzie zorganizowane w lokalne wspólnoty wolnych i równych ludzi.

Wizja ta została zaktualizowana przez XIX-wieczny [kapitalizm](#). W połowie XIX w. doszło do szybkiego rozwoju gospodarczego, którego efektem było powstanie fabryk zatrudniających w jednym miejscu nawet kilka tysięcy osób. W ten sposób uformowało się nowe środowisko o masowym znaczeniu politycznym: robotnicy.

Pierwszą partią robotniczą na ziemiach polskich była założona w 1882 r. w Warszawie Socjalno-Rewolucyjna Partia „Proletariat” (w historiografii [PRL](#) zwana również I Proletariatem lub Wielkim Proletariatem). Przewodził jej Ludwik Waryński, który wkrótce (już w 1883 r.) został aresztowany przez policję rosyjską. „Proletariat” w swoim programie nie poruszał sprawy niepodległości Polski, skupiając się na walce o poprawę położenia robotników oraz o międzynarodową rewolucję, która zdaniem jego przywódców i tak miała zlikwidować wszystkie formy ucisku.

” Program Komitetu Robotniczego Partii Socjalno-Rewolucyjnej „Proletariat”

Przyczyną nędzy i wszelkiego ucisku w społeczeństwach dzisiejszych jest nierówność i niesłuszność przy podziale bogactw między rozmaite społeczeństw onych klasy. Jakkolwiek bogactwa są rezultatem pracy, nie przypadają jednak w udziale tym, którzy pracowali nad ich wytworzeniem. Przy dzisiejszym ustroju społecznym klasy uprzywilejowane (klasy posiadające), nie pracując wytwórczo (produkcyjnie), zagarniają przeważną część bogactw pracą dobytą, klasa zaś robotnicza (klasa nieuprzywilejowana, nieposiadająca), ograbiona z owoców swej pracy, nędzę i upodlenie znosić musi. [...]

Wyzwolenie klasy pracującej spod ekonomicznego, polityczno-socjalnego i moralnego ucisku powinno być dziełem samych robotników. [...]

W celach podniesienia walki ekonomicznej organizacja zaleca 1) podburzanie robotników przeciw wszelkim formom wyzyskiwania, 2) wywoływanie zmów (strajków [...]) i tworzenie tajnych związków robotniczych, 3) terroryzowanie kapitalistów i ich służby za nieludzkie z robotnikiem obchodzenie się lub odwoływanie się do pomocy policyjnej w zajściach robotniczych, 4) zakładanie w miarę możliwości stowarzyszeń wyłącznie robotniczych.

W walce politycznej z despotyzmem stosować będziemy zasadę, że wszystko, co osłabia i dezorganizuje rząd carski, wyzyskanym przez nas być powinno. Usiłowania tedy nasze skierujemy ku temu, aby 1) oporem naszym utrudniać administracyjne czynności, 2) podburzać lud do nieopłacania podatków, 3) opierać się rozporządzeniom rządowym przeciw robotnikom, 4) sprzeciwiać się uparcie wszelkiemu mieszaniu się organów rządowych przy rozstrzygnięciu

sporów między robotnikiem i fabrykantem, 5) manifestować otwarcie swoją sympatię dla wszystkich walczących z despotycznym rządem rosyjskim, uważając ich za towarzyszy walki, 6) uczestniczyć w demonstracjach antyrządowych, o ile one nie mają charakteru religijnego lub narodowościowego, 7) wreszcie karać będziemy szpiegów, zdrajców i w ogóle tych, którzy dla względów osobistych sprzeniewierzają się sprawie.

W sferze stosunków moralnych walczyć będziemy 1) usuwając przesady, które duchowieństwo, prasa i fałszywa opieka rozsiewają między ludem w interesie klas posiadających, 2) podnosząc poziom moralny robotników i rozbudzając w nich poczucie godności osobistej, 3) tworząc literaturę, która da poznać ludowi prawdy naukowe, nie ubarwione przewrotnymi tendencjami wyzyskiwaczy.

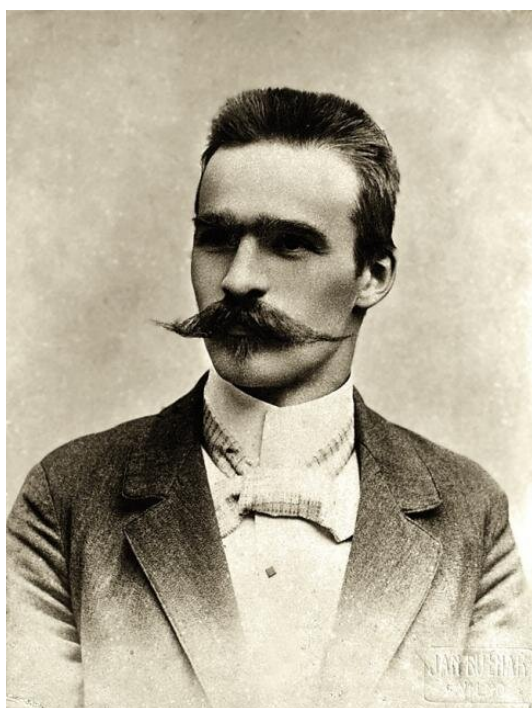
Źródło: Program Komitetu Robotniczego Partii Socjalno-Rewolucyjnej „Proletariat”, [w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001, s. 404–407.

Partia przetrwała do 1886 r., kiedy to została rozbita przez carską policję.

W 1892 r. na zjeździe w Paryżu wzięły udział cztery polskie organizacje socjalistyczne: Polska Socjalno-Rewolucyjna Partia „Proletariat”, Związek Robotników Polskich, Zjednoczenie Robotnicze, Polska Gmina Narodowo-Socjalistyczna oraz dwie osoby niezależne. Owocem spotkania było powołanie Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS), która programowo łączyła [walkę klasową](#) z walką o niepodległość. Miała ona zostać osiągnięta na drodze pokojowej. Partii przewodzili Józef Piłsudski i Stanisław Wojciechowski. Na zjeździe został uchwalony program paryski, który był pierwszym dokumentem PPS.

Na podstawie szkicu programu Polskiej Partii Socjalistycznej [w:] *Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001, s. 411–412.

Jednocześnie powołano wówczas do życia Związek Zagraniczny Socjalistów Polskich. Prowadził on działalność wydawniczą, wspierał partię, a także reprezentował ją na arenie międzynarodowej. Aktywnością wykazali się też polscy emigranci. Wielu z nich prowadziło poza granicami kraju działalność niepodległościową oraz wspierało działania partii. Niektórzy po odzyskaniu niepodległości powrócili do kraju, m.in. historyk, socjolog i pisarz Bolesław Limanowski. On to przewodniczył zjazdowi w Paryżu, a po 1918 r. działał w Polsce, zajmując się nie tylko polityką, ale też pracą naukową. Działaczom PPS w dotarciu do rzeszy obywateli pomagała prasa. Już w 1894 r. powstało czasopismo „Robotnik”, które istniało z przerwami ponad sto lat.

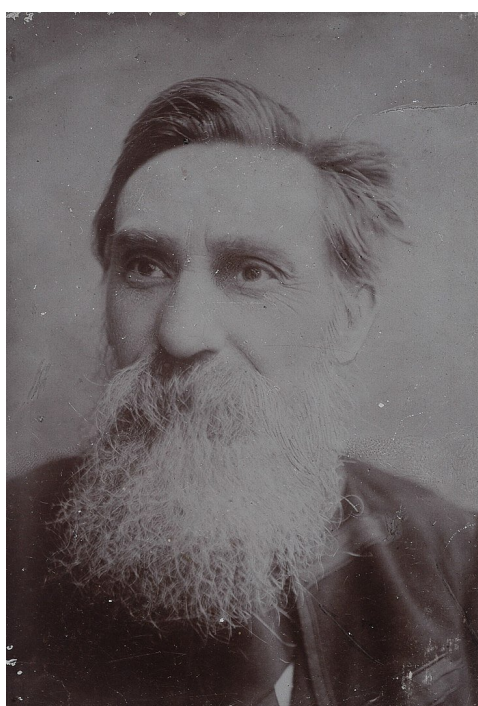
Józef Klemens Piłsudski (1867–1935) – polski polityk, działacz socjalistyczny i niepodległościowy, Naczelnik Państwa w latach 1918–1922 i Naczelnny Wódz armii polskiej od 11 listopada 1918 r., pierwszy marszałek Polski, dwukrotny premier Polski (w latach 1926–1928 i 1930).

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Józef Piłsudski na zdjęciu zrobionym przez rosyjskich policjantów po aresztowaniu w lutym 1900 r. w Łodzi. Studiował na drugim roku medycyny Uniwersytetu Charkowskiego (obecnie w Ukrainie), gdy został aresztowany, a potem skazany na pięcioletnie zesłanie na Syberię. Zarzucono mu pomoc w przygotowaniach do zamachu na cara (był przewodnikiem w Wilnie jednego z niedoszłych zamachowców, dostarczył też element bomby). W tym samym procesie na 15 lat ciężkich robót skazano jego brata Bronisława, a na śmierć pięć innych osób, w tym starszego brata Włodzimierza Lenina – Aleksandra Uljanowa. Piłsudski wrócił do Wilna w lipcu 1892 r. i natychmiast zaangażował się w podziemną działalność socjalistyczną. Rok później wchodził już w skład centralnego kierownictwa PPS.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Bolesław Limanowski (1835–1935) – historyk i działacz socjalistyczny, w II RP senator. W 1879 r. opublikował w Galicji książkę *Socjalizm jako konieczny objaw dziejowego rozwoju*. Postulował m.in. wprowadzenie powszechnego prawa wyborczego jako gwarancji ustanowienia socjalizmu. Uważał, że większość ludzi, gdy tylko będzie miała taką możliwość, zagłosuje za ustrojem socjalistycznym.

Źródło: Wikimedia Commons, Polona.pl, domena publiczna.

Rewolucyjni przeciwnicy walki o niepodległość założyli w 1893 r. Socjaldemokrację Królestwa Polskiego (SDKP). Odrzucali oni program paryski. Na czele partii stanęli Róża Luksemburg i Julian Marchlewski. Feliks Dzierżyński natomiast rozszerzył jej działalność na Litwę, wtedy organizacja zmieniła nazwę na Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy (SDKPiL).

Róża Luksemburg (1870–1919) jako pierwsza w historii Polka obroniła doktorat z ekonomii (na uniwersytecie w Zurychu). Przez pewien czas należała do kierownictwa najstarszej niemieckiej Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (SPD), a potem przeszła do PPS. W 1900 r. została współzałożycielką SDKPiL, która to partia w 1905 r. wzywała do masowych strajków i obalenia kapitalizmu siłą. W 1918 r. uczestniczyła w zakładaniu Komunistycznej Partii Niemiec. W styczniu 1919 r. w Berlinie została pojmana przez grupę niemieckich wojskowych i zamordowana.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Członkowie Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski powołanego przez Lenina w lipcu 1920 r., który miał być komunistyczną władzą na zajmowanych przez nich terenach Rzeczypospolitej podczas wojny polsko-bolszewickiej. W środkowym rzędzie drugi od lewej siedzi Feliks Dzierżyński, trzeci – Julian Marchlewski (przewodniczący Komitetu).

Wyjaśnij, dlaczego członkowie SDKPiL zdecydowali się stanąć po stronie bolszewików.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Socjaldemokracja była też przeciwna podjęciu sprawy niepodległości Polski przez PPS, uważając, że ważniejsza jest walka klasowa. Zdaniem przywódców SDKPiL zwycięstwo międzynarodowej rewolucji obali ustrój kapitalistyczny i wprowadzi rządy proletariatu, a w ten sposób zostanie zlikwidowany wszelki ucisk narodowy. SDKPiL, w przeciwieństwie do PPS, na pierwszym planie stawiała ogólnoeuropejską rewolucję społeczną, która powinna się dokonać przy współdziałaniu m.in. z ruchami niemieckim i rosyjskim.

” Róża Luksemburg o celach SDKPiL

Socjalizm jest dążeniem międzynarodowym. Łączy on francuskich robotników i polskich, niemieckich i hiszpańskich, rosyjskich i angielskich, włoskich i amerykańskich w jedno wielkie bractwo wszechludzkie, wskazujące im na wspólne ich zadanie: zniesienie kapitalizmu. Międzynarodowość sprawy robotniczej wyraża się już

dziś przy każdym wielkim strajku, jak również przy walce wyborczej, przez wzajemną pomoc braterską organizacji robotniczych różnych krajów i części świata. [...]

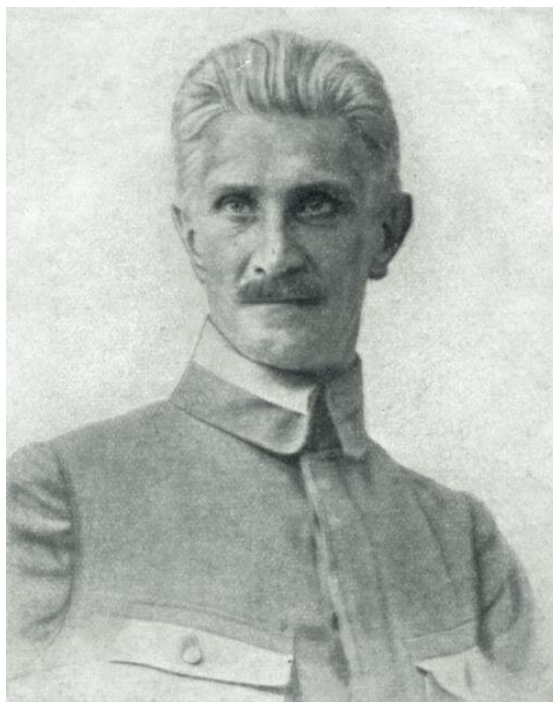
Obalenie caratu i zdobycie wolności politycznych jest jednakowo najpilniejszą potrzebą dla polskiego proletariatu, jak i dla rosyjskiego. W walce politycznej robotnicy polscy stanowią zatem z rosyjskimi jedną całość, jedną klasę polityczną o jednym programie politycznym.

Polski lud jest wprawdzie w państwie rosyjskim o tyle w innym położeniu, że się znajduje pod rządem obcej narodowości. Ale polski proletariat nie przestałby być klasą wyzyskiwaną i uciskaną, gdyby posiadał własny rząd narodowy, jak nie przestaje być wyzyskiwanym i uciskanym proletariusz rosyjski od swego rosyjskiego rządu, a pracujący lud polski w Galicji od rządów autonomicznych swojej polskiej szlachty. [...]

Dlatego już odbudowanie państwa polskiego nie może być zadaniem polskiego proletariatu. Klasa robotnicza musi dążyć nie do budowania nowych państw i rządów burżuazyjnych, lecz do zniesienia ich, a przede wszystkim do rozszerzenia możliwie wolności politycznych w tych państwach, w których żyje.

Źródło: *Róża Luksemburg o celach SDKPiL*, [w:] *Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001, s. 428-429.

W pozostałych zaborach powstały PPS zaboru pruskiego i Polska Partia Socjalno-Demokratyczna (PPSD) Galicji i Śląska Cieszyńskiego. Obie partie ze sobą współpracowały. Przywódcą tej ostatniej został Ignacy Daszyński. Wszyscy wymienieni przywódcy byli przedstawicielami młodego pokolenia środowisk inteligenckich.

Ignacy Daszyński (1866–1936) – współzałożyciel PPSD, radny Krakowa, poseł do Izby Posłów Rady Państwa Austrii w latach 1896–1918. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości był m.in. premierem rządu lubelskiego (Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej) i marszałkiem sejmu, a także przywódcą PPS. Na zdjęciu z 1914 r. Daszyński pozuje w mundurze Legionów Polskich. Jak myślisz, dlaczego Daszyński w 1914 r. blisko współpracował z Piłsudskim?

Źródło: domena publiczna.

W 1906 r. w PPS nasilił się spór w sprawie strategii i taktyki partii. W listopadzie podczas IX Zjazdu PPS w Wiedniu zapadła decyzja o rozłamie pomiędzy częścią działaczy PPS a przedstawicielami Wydziału Bojowego PPS. Przedstawiciele Wydziału Bojowego zostali usunięci z PPS. Utworzyli oni PPS-Frakcję Rewolucyjną („starzy”), na jej czele stanął Witold Jodko-Narkiewicz. We Frakcji Rewolucyjnej znaleźli się też Józef Piłsudski, Tomasz Arciszewski i Walery Sławek. Drugą grupę stanowiła PPS-Lewica („młodzi”).

Ruch narodowy

W środowisku polskich emigrantów w Szwajcarii powstała w 1887 r. Liga Polska. Jej liderem został polski pisarz oraz działacz niepodległościowy Zygmunt Miłkowski (pseudonim Teodor Tomasz Jeź). W 1893 r. krajowi działacze przekształcili partię w Ligę Narodową. Na jej czele stanęli Roman Dmowski, Zygmunt Balicki i Jan Ludwik Popławski. Tajna Liga Narodowa tworzyła w poszczególnych zaborach partie mające w swoich nazwach wyrażenie „[narodowa demokracja](#)” (stąd nazwa całego

ugrupowania: endecja): Stronnictwo Narodowo-Demokratyczne i Towarzystwo Narodowo-Demokratyczne albo „ruch wszechpolski” (od wydawanego we Lwowie „Przeglądu Wszechpolskiego”). Narodowi demokraci drogę do rozwoju kraju widzieli w wytworzeniu silnej, rdzennie polskiej klasy średniej. Czołowy przywódca i ideolog endecji Roman Dmowski w ogłoszonej w 1903 r. książce *Myśli nowoczesnego Polaka* przyczyny upadku Rzeczypospolitej w XVIII w. upatrywał w kultywowanej przez nią wolności jednostki, co było przeszkodą dla ustanowienia silnej władzy centralnej. Tak opisywał nowoczesny patriotyzm:

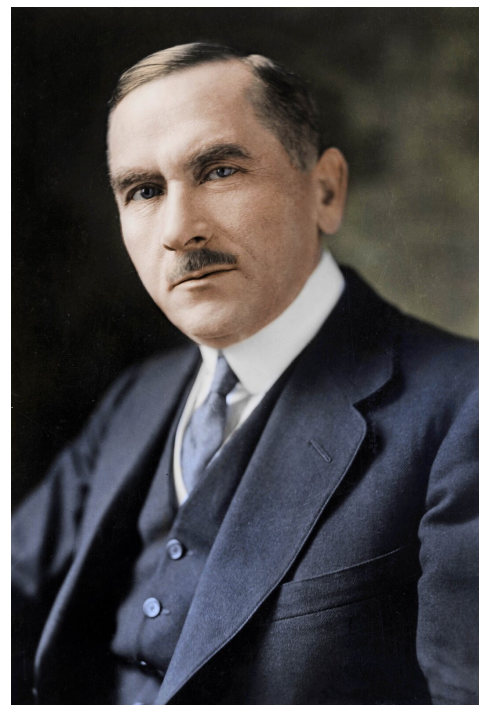
” Roman Dmowski o programie narodowców

W tym nowoczesnym pojmowaniu patriotyzmu zmienia się całkowicie stosunek jednostki do narodu. Polega on na ścisłym związku jednostki ze swym społeczeństwem, na traktowaniu wszystkich jego spraw i interesów jako swoje, bez względu na to, czy osobiście są one nam bliskie, na odczuwaniu jego krzywd nie tylko tam, gdzie nam one osobiście dolegają. Patriotyzm ten nie tylko obowiązuje do określonego stanowiska względem rządów zaborczych, względem ciemnoców narodu, ale nakazuje bronić dobra narodowego od uszczerbku przeciw wszystkim, którzy na nie czynią zamachy: zajmuje odporne stanowisko względem roszczeń ruskich lub litewskich, przeciwdziała usiłowaniom rozkładowym żydowskim i tak dalej; zachowuje się wrogo względem kierunków, starających się interesom klasowym, kastowym, wyznaniowym dać przewagę nad narodowymi; równoległe zaś przejawiać się musi w pracy twórczej, podnoszącej wartość narodu na wszystkich polach, przede wszystkim w pracy około zdobycia nowych sił narodowych przez wciągnięcie w sferę narodowego życia tych warstw, które w nim dotychczas udziału nie brały, około podniesienia wartości i wytwórczości narodu na polu ekonomicznym, cywilizacyjnym, około pomnożenia sił jego umysłowych, podniesienia poziomu moralnego itd. [...]

Przedmiotem tego patriotyzmu, albo ściślej mówiąc [nacjonalizmu](#), nie jest pewien zbiór swobód, które dawnej ojczyznę nazywano, ale sam naród, jako żywy organizm społeczny, mający swą na podstawie rasowej i historycznej rozwiniętą odrębność duchową, swą kulturę, swe potrzeby i interesy. Polega to na przywiązaniu do tej narodowej indywidualności, do języka, kultury, tradycji, na odczuciu potrzeb narodu jako całości, na zespoleniu się z jego interesami. Jego rola nie kończy się z bliższą lub dalszą chwilą odzyskania niepodległości – ta jest dla niego jedynie etapem, poza którym praca i walka trwa dalej, posiłkując się nowymi narzędziami, nową bronią. Jednostka tu nie występuje jako walcząca o wolność jedynie – głównym jej celem jest rozszerzenie zakresu narodowego życia, pomnożenia materialnego i duchowego dobra narodu, zdobycie dla tej całości społecznej, do której należy, możliwości wysokiego stanowiska w szeregu ludów.

Źródło: Roman Dmowski o programie narodowców, [w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001, s. 431–432.

Działalność ugrupowań narodowych, polegająca na jednoczeniu narodu polskiego i obronie przed jego wynarodowieniem, miała stopniowo doprowadzić do najważniejszego celu: zbudowania państwa narodowego. Duży wpływ na myślenie założycieli tej formacji wywarł [darwinizm społeczny](#), traktujący narody jak konkurujące ze sobą byty biologiczne. Narodowi demokraci odrzucili romantyczne myślenie o narodzie wielokulturowym, dlatego walczyli nie tylko z rusyfikacją i germanizacją, lecz także z kształtującymi się ruchami narodowymi Litwinów, Białorusinów i Ukraińców. Z czasem też program

Roman Stanisław Dmowski (1864–1939) – polski polityk, działacz endecki

narodowej demokracji stawał się coraz bardziej [antysemicki](#). Przed I wojną światową endecja stała się najsilniejszym ruchem politycznym na ziemiach polskich.

Największą popularność narodowi demokraci zdobyli w zaborze pruskim, gdzie polityka wynaradawiania była najbardziej dotkliwa i konsekwentna.

Roman Dmowski uznał, że największym zagrożeniem dla polskości jest właśnie germanizacja, zaczął więc szukać porozumienia z Rosją. Na początku XX w. endecja włączyła się też w ruch [pansławistyczny](#), szybko jednak porzuciła tę ideę.

i niepodległościowy, publicysta, poseł na sejm w rosyjskiej Dumie, a następnie w parlamencie II RP, główny ideolog polskiego nacjonalizmu, delegat Polski na konferencję pokojową w 1919 r.

i sygnatariusz traktatu wersalskiego.

Jak myślisz, dlaczego w niepodległej Polsce Piłsudski i Dmowski nie doszli do porozumienia? Co ich różniło?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ruch socjalistyczny swoją siłę budował w oparciu o masy ludowe i walkę klas, narodowcy natomiast głosili solidaryzm klasowy, tzn. wspieranie się Polaków przeciw obcym. W czasie rewolucji w latach 1905–1907 obie siły stanęły naprzeciw siebie, co często skutkowało bratobójczą walką, np. gdy strajkujący pracownicy zatrudnieni w należących do Polaków przedsiębiorstwach byli wypierani przez [łamistrajków](#) zorganizowanych przez endecję. Endecja widziała w tych wydarzeniach anarchię osłabiającą polski stan posiadania, a socjaliści postrzegali narodowców jako kolaborantów władzy rosyjskiej.

Ruch ludowy

W [autonomicznej](#) Galicji nie odczuwano tak silnej potrzeby obrony interesów narodowych. Nie było tam również licznej społeczności robotniczej, dlatego postulaty partii narodowych i [socjalistycznych](#) nie znalazły wśród mieszkających tam Polaków szerszego oddźwięku. Zabór ten stał się natomiast kolebką ruchu ludowego (partie polityczne w Galicji mogły działać

Wincenty Witos (1874–1945) – wójt Wierzchosławic w powiecie tarnowskim. W niepodległej Polsce trzykrotny premier rządu, poseł na Sejm RP i przywódca ruchu ludowego. W sporze o formę parcelacji

Wielkich majątków ziemskich opowiadał się za odszkodowaniami dla dotychczasowych właścicieli i odpłatnym nabywaniem ziemi przez chłopów.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

jawnie, na terenie zaboru rosyjskiego aż do 1905 r. były tajne). W kraju rządzonym do tej pory przez polską szlachtę chłopci potrzebowali liczącej się reprezentacji własnych interesów. W 1895 r. na kongresie w Rzeszowie założyli oni Stronnictwo Ludowe, które po ośmiu latach przyjęło nazwę Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL). Opracowało ono program, który wiązał interesy chłopów z szeroko rozumianą sprawą narodową. Z ramienia PSL posłem do galicyjskiego Sejmu Krajowego, a potem do austriackiej Rady Państwa był Wincenty Witos, wójt gminy Wierzchosławice i przyszły premier.

Program Polskiego Stronnictwa Ludowego z 27 II 1903 r.

Polskie Stronnictwo Ludowe dąży do narodowego, politycznego, ekonomicznego i cywilizacyjnego podniesienia ludu i nie spocznie w walce, aż zniknie na ziemi naszej, jak długa ona i szeroka, polityczna niewola i wszelaka niesprawiedliwość społeczna.

Pojęciem ludu obejmujemy wszystkie warstwy, zarówno wiejskie, jak i miejskie, które zajmują się pracą fizyczną czy umysłową i pracę uważają za jedyny tytuł zasług, praw i obowiązków. [...]

Czekają mianowicie uregulowania ważne sprawy, że wymienimy tylko parcelację, emigrację zarobkową, inne obecnie wykonywanie ustaw,

które mają na celu ochronę ludności rolniczej i przemysłowej; niezbędną jest wreszcie rewizja całego ustawodawstwa dotyczącego owej ludności. [...]

Dwa przeto wielkie cele, ku którym zmierzamy: emancypacja polityczna warstw ludowych i usamodzielnienie kraju, jak najściślej wiążą się z ekonomicznym postępem. [...]

Pod względem kulturalnym pragniemy uczestnictwa ogółu w oświacie, więc udostępnienia jej wszystkim mieszkańcom kraju, bez różnicy płci, wieku i zamożności – oświaty zaś krzewiącej umiłowanie prawdy, dobra i piękna.

Źródło: Program Polskiego Stronnictwa Ludowego z 27 II 1903 r., [w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001, s. 433–435.

Z czasem ruch ludowy podzielił się na ugrupowania o radykalnej lub umiarkowanej orientacji. Przed I wojną światową PSL rozpadł się na słabszą PSL-Lewicę i silniejszy PSL-Piast (od tytułu czasopisma). Na czele „Piasta” stanął Wincenty Witos. Różnica zdań dotyczyła m.in. formy, w jakiej miała być przeprowadzona parcelacja wielkich arystokratycznych majątków ziemskich – za odszkodowaniem dla dotychczasowych właścicieli czy bez niego. Najbardziej radykalne hasła reformy rolnej głosiło powstałe w 1915 r. Polskie Stronnictwo Ludowe-Wyzwolenie, blisko współpracujące z PPS.

„Wieniec” i „Pszczołka”

Ksiądz Stanisław Stojalowski był prekursorem polskiego ruchu ludowego, propagował na wsi galicyjskiej nowoczesne gospodarowanie, oszczędzanie oraz samokształcenie. W latach 70. XIX w. wydawał czasopisma „Wieniec” i „Pszczołka”, w których głosił także potrzebę organizowania się ludności wiejskiej. Dzięki księdzu Stojalowskiemu wśród chłopów wzrosło poczucie przynależności narodowej. Warto wymienić jeszcze dwie osoby, które do tego wzrostu się przyczyniły. Pierwszą z nich jest Jan Stapiński. Był on współredaktorem „Kuriera Lwowskiego” oraz wydawcą „Gazety Powszechnej”, która ukazywała się

w Krakowie. Stapiński, jako działacz ruchu ludowego na terenie Galicji, został jednym ze współzałożycieli Stronnictwa Ludowego, które w 1903 r. przyjęło nazwę Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL). Drugą osobą z podobnym dorobkiem jest Bolesław Wysłouch. Redaktor i wydawca wielu pism o tematyce społecznej, np. „Przeglądu Społecznego”. Z jego inicjatywy powstało Towarzystwo Demokratyczne Polskie, a także Stronnictwo Ludowe. Dzięki m.in. działalności Stojalowskiego, Stapińskiego i Wysłoucha w parlamencie galicyjskim pojawili się chłopscy posłowie.

Słownik

antysemityzm

(z gr. *anti* – przeciw + *Semita* – członek grupy etnicznej, w skład której wchodzi Żydzi, nazwa utworzona od imienia najstarszego syna Noego – Sema) niechęć, wrogość, uprzedzenia wobec Żydów i osób pochodzenia żydowskiego, wynikająca z takiej postawy dyskryminacja; skrajnym przykładem antysemityzmu była ideologia nazistowska dążąca do całkowitej eksterminacji narodu żydowskiego

autonomia

(gr. *autonomia* – samorząd) w prawie państwowym najszersze uprawnienia samorządowe jakiegoś terytorium w obrębie państwa, łącznie z własnym prawodawstwem

darwinizm społeczny

kierunek socjologiczny z XIX w. przenoszący do badań nad społeczeństwem teorię walki o byt i doboru naturalnego Karola Darwina; posługiwanie się uznaną w naukach przyrodniczych teorią ewolucji w opisywaniu życia społecznego miało uzasadnić wykorzystywanie „ras mniejszych bez prawa” przez „rasy wyższe”

Gromady Ludu Polskiego

organizacja polskich emigrantów utworzona po upadku powstania listopadowego w Londynie; należeli do niej weterani wywodzący się z chłopstwa i mieszczaństwa, którzy uważali postulaty zniesienia pańszczyzny i uwłaszczenia

chłopów, głoszone przez Towarzystwo Demokratyczne Polskie, za mało radykalne; opowiadali się m.in. za zniesieniem własności

kapitalizm

(z łac. *capitalis* – główny, od *caput*, D. *capitis* – głowa) system gospodarczy oparty na prywatnej własności i czerpaniu z niej zysku za pośrednictwem swobodnego zawierania umów; kapitalistą był człowiek posiadający kapitał, a więc majątek (w postaci pieniędzy, dóbr materialnych, środków produkcji itp.); zgodnie z XIX-wiecznymi ideami socjalizmu i komunizmu kapitalista miał fabrykę lub zakład, w którym pracowali robotnicy, a największe zyski z ich pracy miał właśnie właściciel, który powiększał swój kapitał

łamistrajk

osoba, która mimo ogłoszonego (i trwającego) strajku decyduje się na podjęcie pracy

nacjonalizm

(z łac. *natio* – naród) pogląd, według którego państwa narodowe są najwyższą formą organizowania się społeczeństw; według nacjonalizmu prawa danego narodu są nadrzędne nad prawami jednostki, prawami innych narodów i prawem międzynarodowym, co może przyczyniać się do konfliktów społecznych i wojen

Narodowa Demokracja (ND)

(od pierwszych liter nazywana endecją) ruch polityczny o ideologii nacjonalistycznej, działający w trzech zaborach od końca XIX w., którego bazę stanowiła utworzona w 1893 r. z inicjatywy Romana Dmowskiego tajna organizacja – Liga Narodowa. Program endecji zakładał m.in. rozbudzenie i wzmocnienie wśród Polaków świadomości narodowej, pragmatyzm i wykorzystanie istniejących możliwości prawnych do stworzenia w państwach zaborczych powszechnej organizacji skupiającej Polaków

panslawizm

(z gr. *pan* – wszystko + łac. *Slavus* – Słowianin) ruch kulturalno-polityczny powstały w Czechach na początku XIX w.; dążył do wyzwolenia, a następnie zjednoczenia politycznego, gospodarczego i kulturalnego Słowian znajdujących się pod panowaniem innych grup etnicznych, np. Germanów

Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL)

okres w dziejach państwa polskiego umownie trwający od 1945 do 1989 r., kiedy przewodnią rolę odgrywała partia komunistyczna, a kraj znajdował się w strefie wpływów Związku Sowieckiego

socjalizm

(z łac. *socialis* – społeczny) ruch społeczny i ideologia polityczna powstałe XIX w., negujące system kapitalistyczny jako wyzyskujący robotników i ludzi biednych oraz tworzący nierówności społeczne; przedstawiciele socjalizmu dążą do ładu społecznego, który ma się opierać na zasadach wspólnoty, równości i racjonalnego zarządzania gospodarką

walka klas

pojęcie utworzone przez XIX-wiecznego francuskiego polityka François Guizota, a rozpowszechnione przez Karola Marksa; Marks zakładał, że wszelkie społeczeństwa opierały się na rywalizacji i przeciwieństwie klas uciskających oraz klas uciskanych (np. właściciele zakładów produkcyjnych wyzyskujący ciężko pracujących przedstawiciele klasy robotniczej, nieposiadającej środków produkcji, należeli do klasy uciskającej); według marksistów walka klas jest motorem historii, a zakończy ją rewolucja ludu pracującego i wprowadzenie komunizmu

Słowa kluczowe

Wincenty Witos, PPS, Józef Piłsudski, SDKPiL, Julian Marchlewski, Liga Polska, ziemie polskie pod zaborami, Polacy pod zaborami, endecja, socjalizm na ziemiach polskich, nacjonalizm na ziemiach polskich, ruch robotniczy na ziemiach polskich, ruch ludowy w Galicji, PSL

Bibliografia

Polskie partie i ruchy społeczno-polityczne pierwszej połowy XX wieku, oprac. zbior. pod red. K. Przybysza, Warszawa 2012.

M. Żuczkowski, K. Piskała, *O niepodległość i socjalizm. Studia i szkice z dziejów Polskiej Partii Socjalistycznej*, Warszawa 2021.

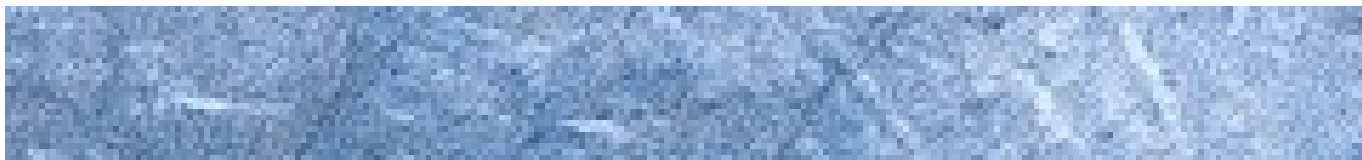
A. Chwalba, *Historia Polski 1795–1918*, Kraków 2000.

Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001.

Gra edukacyjna

Polecenie 1

Zagraj w grę interaktywną i sprawdź swoją wiedzę. W każdym z pytań zaznacz jedną poprawną odpowiedź. Następnie wykonaj kolejne polecenia.

Test

Sprawdź swoją wiedzę

Poziom trudności:

InteractiveTest.di
fficultyLevel.easy

Limit czasu:

4 min

Twój ostatni wynik:

-

Trwa wczytywanie...

Polecenie 2

Uzasadnij, że w programach partii PPS i SDKPiL należących do ruchu socjalistycznego istniały różnice. Przedstaw je.

Polecenie 3

Wyjaśnij hasło „nowoczesny patriotyzm, czyli nacjonalizm”. W jaki sposób Roman Dmowski rozumiał obowiązki Polaka wobec narodu?

Audiobook + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z audiobookiem i wykonaj poniższe polecenia.

Źródło: *Program paryski PPS*, tekst dostępny: ppspl.eu [dostęp: 25.03.2022].

Polecenie 2

Wyjaśnij, w jaki sposób w tekście ukazane są wydarzenia z 1792 roku.

Polecenie 3

Wymień cele Polskiej Partii Socjalistycznej zarysowane w jej programie z 1892 roku.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wymień i scharakteryzuj główne ruchy polityczne na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku.

Ćwiczenie 2

Wymień najważniejszych liderów politycznych ruchu robotniczego, ludowego i narodowego na ziemiach polskich pod zaborami.

Ćwiczenie 3

Opisz stosunek Ligi Narodowej do partii socjalistycznych.

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Przyporządkuj podane niżej skróty i skrótowce nazw partii politycznych do fragmentów programów politycznych odpowiednich ugrupowań.

Ćwiczenie 7

Przeanalizuj poniższą odezwę, wygłoszoną podczas wydarzeń roku 1905 r. na ziemiach polskich, i podaj, która partia polityczna ją sygnowała. Uzasadnij odpowiedź.

” Robotnicy! W niedzielę 22 stycznia, wybuchła w Petersburgu rewolucja [...]. W tej rewolucji nie może, nie powinno zabraknąć robotników polskich. Polska klasa robotnicza musi znaleźć się w szeregach rewolucji, w walce o wolność [...]. Nie będziemy ostatni w tej walce, jaką lud roboczy stoczyć musi z rządem cara. Od solidarnej walki ludu roboczego w Rosji i w Polsce zależy, aby urzeczywistniona została wolność polityczna dla ludu. [...] ludowi roboczemu potrzeba, aby Rosja zamieniona została w republikę demokratyczną, w której klasa robotnicza będzie miała możliwie największą wolność, a każdy kraj w Rosji, a więc i nasz kraj, będzie miał samorząd, czyli autonomię.

Cytat za: Robert Śniegocki, *Historia. Od kongresu wiedeńskiego do I wojny światowej*, cz. 2, Warszawa 2004, s. 214.

Dla nauczyciela

Autor: Stanisław Mrozowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Ruchy polityczne na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i na początku XX w.

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XXXV. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX wieku. Uczeń:

6) przedstawia genezę nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy), z uwzględnieniem ich przedstawicieli, w tym: Wincentego Witosa, Ignacego Daszyńskiego, Romana Dmowskiego, Józefa Piłsudskiego i Wojciecha Korfańskiego;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XXXV. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX wieku. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

3) porównuje programy nowoczesnych ruchów politycznych; charakteryzuje dokonania najważniejszych przedstawicieli tych ruchów;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wymienia partie, które powstały na ziemiach polskich pod koniec XIX w.;
- analizuje główne ruchy polityczne na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i na początku XX w.: ruch narodowy, robotniczy (socjalistyczny) i ludowy;
- charakteryzuje najważniejszych liderów politycznych ruchu robotniczego, ludowego i narodowego na ziemiach polskich pod zaborami.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Ruchy polityczne na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i na początku XX w.”.
2. Nauczyciel poleca uczniom, aby przygotowali prezentacje na podstawie treści sekcji „Przeczytaj”. Prosi, by odliczyli do trzech, a następnie przydziela poszczególnym grupom konkretne zagadnienia: uczniowie z numerem 1 skupiają się na ruchu robotniczym, z numerem 2 – na ruchu narodowym, a z numerem 3 – na ruchu ludowym na ziemiach polskich.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel poleca jednemu uczniowi lub uczennicy przeczytać wyświetlony temat oraz cele zajęć. Krótko omawia planowany przebieg lekcji.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel przy użyciu dostępnego w panelu użytkownika raportu weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym e-materiałem. Nauczyciel poleca uczniom, aby zgłaszali swoje propozycje pytań do wspomnianego tematu. Będą to obowiązujące ich kryteria sukcesu. Jedna osoba może zapisywać pytania na tablicy. Gdy uczniowie wyczerpią swoje pomysły, a pozostały jeszcze jakieś ważne kwestie do poruszenia, nauczyciel uzupełnia propozycje.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przypomina o prezentacjach przygotowanych przez uczniów przed lekcją. Poleca wybranym osobom (lub ochotnikom, po jednym uczniu z każdej wcześniej wyznaczonej grupy), aby zaprezentowały swoją pracę przed resztą klasy. Po prezentacjach uczniowie krótko o nich dyskutują, dodają informacje, które ich zdaniem warto uwzględnić. Prowadzący może korygować odpowiedzi i uzupełniać informacje.
2. Praca z multimediami („Gra edukacyjna”). Nauczyciel dzieli uczniów na dwie, trzy lub cztery grupy i zapowiada, że zagrają w grę interaktywną sprawdzającą ich wiedzę. Będzie to quiz na wzór *Milionerów*, ale z ograniczeniem czasu na udzielenie odpowiedzi. Prosi, aby grupy wyłoniły liderów, którzy będą odpowiadali na pytania. Pozostałe osoby odgrywają rolę publiczności, która może udzielać podpowiedzi. Zwycięża ta grupa, która najszybciej odpowie poprawnie na wszystkie pytania.
3. Uczniowie grają w grę interaktywną. Grupy rywalizują ze sobą i ta, która najszybciej rozwiąże quiz, jest nagradzana, np. oceną za aktywność.
4. Podsumowując quiz, nauczyciel odwołuje się do wiedzy uczniów i pyta: Które z pytań sprawiło wam największą trudność?

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji „Ruchy polityczne na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i na początku XX w.” i inicjuje krótką rozmowę dotyczącą kryteriów sukcesu. Czego uczniowie się nauczyli? Na koniec poleca chętnemu uczniowi podsumowanie i – jeśli to potrzebne – uzupełnia informacje.
2. Prowadzący omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udziela im tym samym informacji zwrotnej. Ocenia również przedstawione przez uczniów prezentacje.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia 6 i 7 z sekcji „Audiobook + Sprawdź się”.
2. (Dla uczniów chętnych) Zapoznaj się z nagraniem z sekcji „Audiobook + Sprawdź się”, a następnie wykonaj dołączone do niego polecenia.

Materiały pomocnicze:

Polskie partie i ruchy społeczno-polityczne pierwszej połowy XX wieku, oprac. zbior. pod red. K. Przybysza, Warszawa 2012.

M. Żuczkowski, K. Piskała, *O niepodległość i socjalizm. Studia i szkice z dziejów Polskiej Partii Socjalistycznej*, Warszawa 2021.

A. Chwalba, *Historia Polski 1795–1918*, Kraków 2000.

Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2001.

Wskazówki metodyczne:

Gra interaktywna może być wykorzystana do sprawdzenia wiedzy indywidualnej uczniów zarówno podczas lekcji (każdy uczeń odpowiada samodzielnie), jak i poza lekcją, np. przy powtórce wiadomości.